

**Emlékezés Felsőbüki Nagy Pálra (1777-1857), a Magyar Tudományos Akadémia
igazgató tanácsának tagjára**
**Remembering Pál Felsőbüki Nagy (1777-1857), Member of Directorate of the Hungarian
Academy of Sciences**

Felsőbüki Nagy Pál jogász, politikus, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (a Magyar Tudományos Akadémia jogelődje) igazgató tanácsának tagja 1777. október 7-én született Fertőszentmiklóson (Sopron vármegye) felsőbüki Nagy Sándor (1736–1799) és perlaki Somogyi Erzsébet (1748–1787) gyermekeként. A keresztségben a Pál Xavéri Ferenc nevet kapta.

A család őse, Barcsay Benedek erdélyi származású nemes, akit Habsburgokhoz való hűsége miatt az erdélyi rendek és saját családtagjai szülőföldje elhagyására kényszerítettek, melynek nyomán a Sopron vármegyei Csornán, a premontrei apátságban lelt menedékre 1605-ben. Először a léceci uradalom vezetésével bízták meg, később pedig az apátság központi irattárának felügyelője volt. Üldöztetése hatására változtatta családnevét Barcsayról Nagyra. A Habsburg-ház uralkodói Barcsay és utódai hűségét rövid időn belül honorálták és a későbbiekben is folyamatosan elismerték. II. Mátyás (1612-1619) a kihalt Vízlóbüki család birtokát és kúriáját adományozta neki, a család későbbi leszármazottai pedig kiemelkedő szerepet tölthettek be Sopron és Vas vármegye politikai életében.

Felsőbüki Nagy Pál apai nagyapja felsőbüki Nagy Pál (1704–1776), septemvir, nádori ítélőmester, soproni alispán; édesapja Nagy Sándor Sopron vármegye főjegyzője, majd húsz éven át alispánja (1779-1799) és országgyűlési követe (az 1790-es, 1792-es, 1796-os években).

Nagy Pál az otthoni környezetben megkezdett tanulmányait a soproni gimnáziumban, majd a pozsonyi akadémián folytatta. Jogi tanulmányait Pesten fejezte be, amikor nagybátyja Nagy József királyi személynök mellett volt hiteles jegyző, majd Pesten szerzett ügyvédi oklevelet is.

Először 1805-ben jelölték Felsőbüki Nagy Pált országgyűlési követnek. Két évvel később, 1807-ben egyhangúlag meg is választották a képviselői helyre. Politikai szónoklatai hevességükkel, szókimondásukkal és újszerűségükkel már az első alkalmak nyomán ismertté tették személyiségét és orgánumát. Emelkedett hangnemben bírálta a korabeli társadalmi és politikai viszonyok legfőbb fogyatékosait: az úrbéri visszaéléseket, a jobbágysággal szemben felállított túlzó adórendszert, a tisztviselők visszaéléseit és a megyei nepotizmust.

Tekintetbe véve, hogy a napóleoni háborúk krízise és veszteségei miatt a birodalom ezekben az években komoly külpolitikai nehézségekkel szembesült, Felsőbüki felszólalásai az udvar számára ebben a nehéz időszakban korántsem voltak kívánatosak. Az 1807-es diétán mutatott szókimondó és ellenzéki fellépése miatt Bécsbe is megidéztek „ad audiendum verbum regium” és az uralkodó I. Ferenc (1792-1835) személyesen dorgálta meg. Ebből kifolyólag nem indulhatott a következő országgyűlési választásokon.

Felsőbüki Nagy Pál ezen országgyűlés ideje alatt írta *Idea* című emlékiratát. Az emlékirat apropója a Napóleoni háborúban mozgósított nemesi felkelés, az *insurrectio* hiányosságainak számba vétele, ezen túlmenően azonban a szerző részletesen is kifejti a magyar nyelvet és kultúrát fenyegető fő veszélyeket. Három fő problémaként az idegenek

nemesítését, az idegen nyelvűek betelepítését, végül a külföldi mesterlegények konkurenciáját nevezte meg. Érvelésében helyt kapott még az udvar vallási türelmetlensége és a magyar nyelv ügye iránt érzett, már ekkor is jól érzékelhető érzékenysége.

Nagy Pál felszólalási és politikai szerepvállalásának újszerűsége egyszerre váltották ki a hazafias, de udvarhű és a „radikális” irányzatok szimpátiáját. Berzsenyi Dániel ebben az időben írta hozzá híres ódáját, de a jakobinus összeesküvésbe keveredett, majd börtönbüntetéséből szabaduló Kazinczy Ferencről is ebben az időben (1811 februárjában) kapott üdvözlő és hódoló hangú levelet.

Megjegyzendő, hogy a magyarság megtartása, valamint a magyar nyelv ügyében és a jobbágyság terheinek enyhítésének tárgyában megfogalmazott heves felszólalásai – bár udvari körökben sűrű nemtetszést váltottak ki – nem érintették a Habsburg-ház iránti elkötelezettségét. A napóleoni háborúban Felsőbüki Nagy Pál is osztozott az udvar mellé álló magyar nemesség vállalásaiban. A korszak valamennyi nemesi felkelésében részt vett, az 1797. és 1805. évi nemesi felkelésekben kapitányi és később őrnagyi rangot viselt, az 1809. és 1813. évi nemesi felkelések során aranysarkantyús vitéz lett. Udvarhoz fűződő kapcsolatait is építette: tagja volt a József nádort támogató politikai körnek, és 1809-ben a nádor szárnysegédje lett.

A Habsburg kormányzat Felsőbüki Nagy Pál túlzottan erélyes és zavart keltő felszólalásai miatt mégis jobbnak látta arra utasítani a Sopron megyei főispánt, hogy Felsőbüki újbóli követté választását akadályozza meg. Nagy Pál az 1808. és 1812. évi országgyűléseken nem vehetett részt, vármegyéjében ugyanakkor továbbra is változatlan lendülettel folytatta népszónoki tevékenységét.

Nagy Pál életútjának alighanem leghíresebb eseménye az 1825-ös országgyűlési évhez kapcsolódik, amikor – az udvar minden ellenkezése ellenére – Sopron vármegye rendjei őt választották országgyűlési követül. A szakirodalomban „első reformországgyűlésnek” is nevezett, nagy jelentőségű diéta Nagy Pál nevéhez köthető eseményei közül is kiemelkedik a „jobbágytelken ülő” nemességet adó alá rendelő határozat, valamint a – maga korában példátlan – javaslat a jobbágyág országgyűlési képviselőtéről.

Felsőbüki Nagy Pál legemlékezetesebb felszólalása mindazonáltal a november 3-ai kerületi ülésen megtartott legendás, magával ragadó beszéde, melynek nyomán törvénybe iktatták a későbbi Magyar Tudományos Akadémia elődjének tekinthető Tudós Társaság létrehozását és megkezdődhetett az adakozás gróf Széchenyi István és társainak ugyancsak jól ismert, nagylelkű ajánlatai alapján. Nagy Pál beszédének hatására ajánlotta fel Széchenyi István még az ülésen egyévi jövedelmének a kamatait (kb. 60 000 forintot) a későbbi Magyar Tudományos Akadémia elődjének létrehozására.

Példáját még számosan követték, többek között Batthyány Fülöp herceg, Károlyi György gróf és József nádor (a legbőkezűbb adományozó Sina Simon volt 80 000 forinttal). A magánadományokból 250 000 ezüst forint gyűlt össze, ennek köszönhetően az országgyűlés alsó táblájának ezen ülésén megalapították a Magyar Tudós Társaságot, amelyet 1845 óta neveznek hivatalosan Magyar Tudományos Akadémiának. Az 1827. évi XI. törvénycikk „A hazai nyelv művelésére fölláttandó tudós társaságról vagy magyar akadémiáról” képezte az Akadémia létrehozásának jogi alapját. A Tudós Társaság – később Akadémia – elsődleges célja a magyar nyelv védelme és művelése volt, így tökéletesen illeszkedett Felsőbüki Nagy Pál politikai crédójába, célkitűzéseinek sorába.

Az 1825-27-ös országgyűlés mindazonáltal fordulatot is hoz Nagy Pál életútjában és politikai megítélésben. A korabeli reformpolitikussal, Széchenyi István gróffal és Wesselényi Miklóssal is jó viszont ápoló Nagy Pál iránti bizalom és tisztelet első megingását az jelenthette, amikor 1823-ban Felsőbüki kamarási címet kért magának az udvartól (Széchenyi szavaival: „kamarás-kulcsért kunyerált”). Bár ez nem annyira ismert, de az Akadémia létrehozásával kapcsolatban is eltérő álláspontot foglaltak el Széchenyivel. Nagy Pál ugyanis a felajánlott pénzösszeget nem akadémia, hanem tanítóképző létesítésére szeretne volna fordítani és csak Széchenyi és Wesselényi közös rábeszélése hatására sikerül végül megegyezésre jutni az Akadémiáról.

Felsőbüki Nagy Pál aktívan részt vett az 1827-ig ülésező országgyűlés munkájában. Ha a történetírás értékelését vesszük alapul, Felsőbüki Nagy Pál a rendi-sérelmi ellenzék egyik vezéralakja, és a rendiség keretein belül maradó "nemesi modernizáció" politikai reprezentánsa, akinek elsődleges célkitűzése a magyar nyelv megtartása, magyarság kulturális fennmaradásának biztosítása a magyar nyelv fejlesztésén keresztül, de mindez csak a fennálló rendi keretek között. Nagy Pál kezdeményező szerepét a kortársak a későbbiekben sem vitatták el, ugyanakkor a század harmincas éveitől kezdve már meghaladottá válnak elvei és célkitűzései. Az országgyűlési ellenzék vezetőjévé ekkor váló Kossuth Lajos és a liberális ellenzék a magyar nyelv ügye után már a haladó szellemű alkotmányért való küzdelmet helyezi előtérbe, és túllépnek a rendi jellegű „nyelvtérjesztő-extenzív nacionalizmus” keretein.

Nagy Pál népszerűsége és befolyása fokozatosan csökkent, a nagy fordulópontra az 1829-es év jelentette, amikor a – nagyapja és apja által is évtizedekig betöltött – alispáni tisztséget nem sikerült megszereznie a Sopron vármegyei tisztújításon. Az alispáni hivatal utáni sikertelen törekvés egyszerre okozott komoly tekintélyvesztést az ellenzéki és az udvarhú politikai körökben egyaránt. Nem véletlenül írja Széchenyi naplóbejegyzésében (1829. október 12-én), hogy Nagy Pál „teljesen megbukott”. A Széchenyi szívügyének tekinthető Kaszinóval szembeni ellenállása és kritikái végleg megrontják kettejük személyes viszonyát, de elveiben is eltávolodik az európai léptékű reformer Széchenyi és a rendi kereteket is védő "nemesi modernizáció" híveként megmaradó Felsőbüki.

Felsőbüki Nagy Pál a harmincas évek országgyűlésein még részt vesz, továbbra is aktív, például az 1832–36-os országgyűlésen élesen támadta a honi főrendeket és kemény beszédet tartott ellenük, amikor 1833 júliusában a Felsőtábla az összes előremutató javaslatot elutasították úrbéri ügyekben. Népszerűsége mindazonáltal már nem áll helyre, sőt egyre több bírálat éri. Nagy Pál az 1839–1840-es országgyűlésen veszíti el végleg támogatottságát, amikor a szólásszabadság (azaz a politikai foglyok) ügyében a nádornál történő közbenjárás álláspontján tartotta taktikai okokból, és nem a sérelmi feliratot támogatta. Ebben a kérdésben már a Deák és Kölcsey vezette liberális ellenzékkel is éles vitákat folytatott és komoly nemtetszést váltott ki az említettek oldaláról.

Az 1839–40-es országgyűlés után a hatvanhárom éves Felsőbüki Nagy Pál visszavonult az országos politikától. Az 1840. évi országgyűlés után, melyen még egész bécsi befolyását felhasználta a politikai elitétek megmentésére, végképp visszalépett a közpályáról és olykor csak a Sopron vármegyei gyűléseken hallatta éles bírálatát a nemtetsző állapotok felett. Nagy Pál további tekintélyvesztéséhez hozzájárulhatott, hogy elterjedt róla: Bécs adminisztrátorrá nevezte ki (erre levéltári forrás is utal), noha végül mégse lett az. Az 1848-49-es

mozgalmakban nem vett részt, a zárgondnokság alá helyezett Pálffy-birtokokat kezelte, amiért ugyancsak az udvarral való összejátszását gyanították róla a kortársak.

Élete végső éveit csendes elvonultságban élte Pozsonyban, majd Bécsben, itt érte a halál 80 éves korában, 1857. március 26-án. Felsőbüki Nagy Pál a büki katolikus templom parkjában nyugszik. A Magyar Tudományos Akadémián 1874. január 26-án Tóth Lőrinc tartott fölötte emlékbeszédet.

Felsőbüki Nagy Pál hanyatló politikusi életpályája ellenére utóbb, a nemzeti emlékezetben visszanyeri népszerűségét, köszönhetően annak, hogy a történetírás alapvetően pozitív képet ad róla és érdemeit a „nemzeti ébredés” egyik kezdeményezőjeként elismerik. Ennek kapcsán gyakran idézik Széchenyi levelét, melyben megerősíti saját korábbi véleményét Nagyról miszerint: "nemzetiség dolgában senkinek sincsenek nagyobb érdemei".

Felsőbüki Nagy Pál munkái és fontosabb beszédei

Idea (emlékirat, 1807)

A lengyelek ügyében (beszéd 1833)

Az örökváltság tárgyában (beszéd 1835)

A szólásszabadságról (beszéd 1839)

Felhasznált irodalom

Angyal Dávid: *Gróf Széchenyi István és az akadémia megalapítása*. A Széchenyi-szobor leleplezési ünnepére a Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta Szász Károly. *Budapesti Szemle*, 1880. 24. kötet, 421-426.

Balogh Jenő: A Magyar Tudományos Akadémia megalapítása. *Budapesti Szemle*, 1925 (53), 579. szám, 161–188.

Barta István: Felsőbüki Nagy Pál és a bécsi kormány. *Századok*, 1963/4. szám.

Csatkai Endre: Felsőbüki Nagy Pál értékelése a Századokban (Széljegyzetek Barta István tanulmányához). *Vasi Szemle*, 1964/2. szám.

Csengery Antal: Nagy Pál. In: *Magyar szónokok és státusférfiak (jellemrajzok)*. Kiadja Csengery Antal, Budapest 1851.

Hamza Gábor: *Portrék a Magyar Tudományos Akadémia tagjairól I.* Akadémiai Kiadó, Budapest 2021.

Szijártó M. István (szerk.): *A felsőbüki Nagyok évszázada. A politikai elit útjai a kései rendiség időszakában*. L'Harmattan Kiadó, Budapest 2024.

Tóth Lőrinc: Felsőbüki Nagy Pál emlékezete. In: *Értekezések a történeti tudományok köréből*. III. 1873–1874. Budapest, Hofmann és Molnár 1874.

Varga János: Felsőbüki Nagy Pál és kora. *Vasi Szemle*, 1987/4. 494–510.

Kelemen Miklós egyetemi docens,

Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Államtudományi- és Nemzetközi Tanulmányok Kar,
Állam- és Jogtörténeti Tanszék
e-mail: Kelemen.Miklos@uni-nke.hu